

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-31-3>

УДК 811.111'765.837

СЕРГЕСЬВА Оксана

Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-8550-5443>

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З НУМЕРАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ: ФУНКЦІОНУВАННЯ І ПЕРЕКЛАД

У статті йдеться про визначення ролі фразеологізмів з нумеральним компонентом у мовній системі. Проаналізовано фразеологічні одиниці з компонентом числа в англійських художніх текстах та їх офіційні переклади українською мовою. Розглянуто основні способи перекладу англійських фразеологічних одиниць з компонентом числа українською мовою: переклад шляхом пошуку повних еквівалентів в мові перекладу, частковий лексичний еквівалент, аналог, дослівний переклад, а також описовий переклад. З'ясовано, що основними домінуючими способами перекладу фразеологічних одиниць з компонентом числа є переклад повним та частковим еквівалентом. Проведений аналіз засвідчив, що застосування описового і дослівного перекладу є найменш продуктивними способами перекладу фразеологічних одиниць з нумеральним компонентом.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фразеологізми з нумеральним компонентом, способи перекладу.

SIERHIEIEVA Oksana

Khmelnytskyi National University

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A NUMERAL COMPONENT: FUNCTIONING AND TRANSLATION

This article emphasizes the significance of phraseological expressions that involve numbers. Phraseological units are often considered the most challenging lexical category to translate, due to various reasons. It discusses the primary methods of translating and reproducing phrases that contain numerical components. The authors explore different approaches to translating English phraseological expressions and identify the most widely used methods for reproducing them. The main dominant techniques for translating phraseological units with a number component are full and partial equivalent translation, word-for-word translation and descriptive translation. The analysis reveals that word-for-word and descriptive translations are not effective methods when translating phraseological units. The text also includes a brief analysis of phraseological units that contain numbers. Additionally, this work provides new information for translators on how to choose specific idioms with numerals for translation between different languages. It is interesting to study phraseological units with numbers to identify their etymological and structural-semantic features, as well as to study the tendencies of semantic possibilities of quantitative units at the functional level in translation. Phraseological units with numerals are characterized by their inherent integrity, reproducibility, and relative stability of structural elements. Components of phraseological units with a numeral can be semantically modified in whole or in part during the translation process. The meaning of numerals in phraseological combinations is significantly influenced by the components of the context, their intersection, and inclusion in the semantics of the whole combination. Numerals in phraseological combinations mostly relate to real facts and indicate their accurate or approximate characteristics.

Key words: phraseological units, phraseological units containing numbers, ways of translating.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кожна мова світу містить багато образних висловлювань, ідіоматичні вирази, прислів'я, а також приказки. Фразеологізми посідають особливе місце в словниковому складі кожної мови, в тому числі англійської та української. Фразеологічні одиниці сміливо можна назвати прикрасами кожної мови, адже вони додають у мову яскравості, образності та національної самобутності. Фразеологізми компонують інформацію соціального, історичного, національного, інтелектуального, а також емоційного характерів, що передає народний багатотисячний досвід народу. У складі таких одиниць часто знаходять місце і лексичні одиниці нумеральності, та й інші засоби, що виражають чи позначають кількість.

Фразеологізми переносять набуту віками як культурну, так і історичну спадщину народу. Переклад таких одиниць справа не з простих, адже щоб запобігти непорозумінню та забезпечити повноцінне взаєморозуміння між різномовними мовцями, необхідно дотримуватися методів та способів перекладу, за допомогою яких сенс фразеологічних одиниць передається найточніше.

Фразеологічні одиниці ставали об'єктом дослідження багатьох лінгвістів, як вітчизняних, так і зарубіжних, зокрема європейських: Я. Баран, М. Кочергана, І. Корунця, В. Ужченко, М. Алефіренко, О. Галинської, С. Швачко, О. Смирницького, Ш. Баллі, О. Есперсена, В. Виноградова, О. Куніна; та американських: Й. Бар-Хіллела, Дж. Катца та Дж. А. Фодора, Ю. Найди, Л. Сміта, Ч. Фріза, Ч. Хоккета та багатьох інших. Утім, ці вчені не дійшли згоди у питанні визначення терміну «фразеологічна одиниця», а також щодо їх класифікації.

Формулювання цілей статті. У пропонованій статті ми поставили за мету встановити функціонування і переклад англійських фразеологізмів з нумеральним компонентом українською мовою та проаналізувати їх на матеріалі художніх текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом періоду розвитку перекладознавства фразеологічні одиниці ставали об'єктом дослідження багатьох лінгвістів, як вітчизняних, так і зарубіжних,

серед яких Ш. Баллі, О. Есперсен, В. Фляйшер, О. Кунін, В. Виноградов, О. Смирницький, а й українські мовознавці, зокрема Я. Баран, Р. Зорівчак, М. Кочерган, І. Корунець, Л. Скрипник, В. Ужченко, М. Алефіренко, О. Галинська та інші.

Загалом, дослідники вважають фразеологізми знаками мовної культури: «Фразеологізми є мовними знаками, засобами, які зберігають та передають культурну інформацію» [2]. М. Кочерган подає два визначення поняттю фразеології. За першим, фразеологія є сукупністю фразеологізмів, тобто фразеологію тут потрібно розглядати у широкому та вузькому розуміннях. Широке розуміння фразеології – фразеологічні сполучення, сталі вирази та ідіоми. Наприклад: прислів'я або крилаті вирази, що за структурою є далеко не словосполученнями, а реченнями. Вузьке розуміння – ідіоми та стійкі словосполучення, що прирівнюються до слова [4].

Виклад основного матеріалу. Переклад фразеологічних одиниць в англійському художньому тексті слід розглядати як одне з найскладніших завдань у перекладознавстві. Основна проблема полягає у їх особливому стилістичному забарвленні, експресії, а також залежності від контексту та неповній передбачуваності значення словником.

Щодо способів відтворення фразеологічних одиниць розрізняють повну та часткову відповідність, серед яких можуть бути застосовані лексичні, граматичні чи лексико-граматичні трансформації. Застосування певного методу чи прийому та перекладацьких трансформацій зумовлюється стилістичним і лексичним навантаженням фразеологізмів. Особливість перекладу фразеологізмів полягає у своєрідності інтерпретації, перенесенню змісту через пошук відповідних еквівалентів або аналогів [6].

Розглянемо основні способи перекладу фразеологічних одиниць з нумеральним компонентом. **Повний еквівалент** відповідає одиниці оригіналу в усіх аспектах – граматичному, лексичному та стилістичному, наприклад: *nine times out of ten* – у дев'яти випадках з десяти; *at one sitting* – за одним присідом; *the ten commandments* – десять заповідей. Абсолютні еквіваленти є вже існуючими одиницями, тож задля їх відтворення перекладачу потрібно володіти обома мовами і вправно працювати з словниками та лише виявити їх у цільовій мові.

Частковий еквівалент – це фразеологізм, який не повністю відповідає за значенням тим фразеологічним одиницям, з яким він порівнюється в українській мові, а також має спільний склад, граматичну структуру та стилістичну приналежність. Такі фразеологізми можна поділити на три групи: одиниці з однаковими стилістичними та семантичними особливостями, але різним лексичним наповненням; одиниці з однаковими семантичними та стилістичними особливостями, лексичним складом, але різною кількістю та порядком слів; одиниці з однаковими стилістичними особливостями, лексичним складом та граматичною структурою, але різним семантичним забарвленням [5]. Наприклад: *to be in two minds* – бути в нерішучості; *like two peas in a pod* – схожий, схожий як дві краплі води; *one swallow does not make a summer* – одна ластівка не робить весни.

Фразеологічний аналог – стійкий вираз, словосполучення, оригінальне значення якого є адекватним у мові перекладу, але образність мови оригіналу та мови перекладу в якому частково зберігається [6]. Цей спосіб перекладу слід застосовувати у випадках коли підібрати еквівалент неможливо: *all bread is not baked in one oven* – не слід стригти всіх під один гребінець. Такий фразеологізм має спільне значення у обох мовах, проте базується на різних образах. Іноді для перекладу англійського фразеологізму перекладачеві слід відшукати аналогічний за змістом фразеологізм в українській мові, проте з іншим образом, наприклад: *first blow is half the battle* – ранок вечора мудріший; *to be in twenty minds* – сім п'ятниць на тиждень.

Під час перекладу перекладачі намагаються дотримуватися збереження образності фразеологізмів, які не мають ні еквівалентів, ні аналогів в цільовій мові, вдаючись до **дослівного перекладу** (калькування), та намагаються передати образ з іноземної фразеології в рідну мову, наприклад: *Rome was not built in one day* – Рим не був збудований за один день;

Описовий переклад – переклад за допомогою відтворення змісту виразу вільним словосполученням. При відсутності еквівалентів та аналогів у мові перекладу, а також ймовірно незрозумілий буквализм дослівного перекладу змушують перекладача відмовитися від відтворення та збереження образності та спонукають натомість застосувати описовий переклад, тобто пояснити сенс фразеологізму вільним поєднанням слів [6]. Наприклад: *the sixty-four dollar question* – найважливіше, вирішальне питання; *dressed up to the nines* – одягнений модно, зі смаком; *have forty winks* – подрімати.

Нумеральний компонент у складі фразеологічної одиниці в художньому тексті характеризується особливим символізмом, основні його стилістичні функції – образність, експресивність та виразність. Англійська фразеологія багата на фразеологічні одиниці з компонентами вираження кількості – числівниками. Найчастішим компонентом у вжитку є кількісний числівник *one / один* – універсальне число будь-якої культури. Тож розглянемо випадок вживання англійського фразеологічного виразу з компонентом числівником «one», який ми виявили у романі Сомерсета Моєма та його переклад українською:

«He said, this is Amy, I can not stand her aunt, **all in one breath** and they laughed, they were old friends.» [9].

«Він сказав, це Емі, терпіти не можу її тітку, – **все на одному диханні**, і вони розсміялися, вони давно його знають, старі друзі» [11].

В англійському фразеологічному виразі *all in one breath* та його українському перекладі *все на одному диханні* числівник *one*, *один* утворює образну структуру, зображуючи блискавичне перенесення крізь час, миттєвість. В українській та англійській мовах існують й інші подібні та наділені такою особливістю фразеологізми: *at one sitting*, *at one time*, *in one go*, *in one move*, *за одну мить*, *за один присід*, *за одним рипом*, *за одним махом*, *за одним разом*. Нумеральний елемент цих фразеологічних словосполучень – числівник *one* / *один* як компонент характеризується нейтральним значенням, а загальна експресивність фразеологічного виразу зумовлюється безпосередньою семантикою числівника та образом, який викликає у читача або слухача позитивні чи негативні емоції, асоціації у відношенні до реальної дійсності. Переклад фразеологізму *all in one breath* перекладач здійснив калькуванням – *все на одному диханні*, проте, ми вважаємо, що за доречніше було б здійснити переклад цього виразу пошуком вже наявного у мові перекладу фразеологічного словосполучення – повного еквіваленту: *за одним разом (зразу, без передиху)*.

Англійські та українські фразеологізми часто містять у складі числівник *two* / *два*, який у обох культурах трактується як число-антитеза. Притаманна двоїстість, безумовно, зумовлює значення цього числівника. З одного боку, числівник *два* символізує несумісність, недостатність, а з іншого – гармонію, цілісність. У складі фразеологізму числівник *two* / *два* може реалізувати значення визначеної кількості: *it takes two to make a quarrel*, *голова та два вуха*; невизначено малої кількості: *не могли зв'язати два слова*, *to teach a thing or two*. Крім того, числівник *two* / *два* може виражати схожість, подібність, тож ілюстративним прикладом такого семантичного значення – подібності характеру або зовнішності людини є приклад фразеологізму, який було знайдено у детективному романі Агати Крісті:

«*He looked at them. They were like two peas in a pod, both with the same high cheekbones and widow's peak.*» [7].

«*Він подивився на них. Вони були схожі, як дві краплі води, з однаково високими вилицями та удовиним підборіддям.*» [12].

Переклад цього фразеологізму здійснено шляхом пошуку аналогу, тож перекладач максимально зберіг та передав значення оригіналу. Англійський фразеологізм «*like two peas in a pod*» (very similar in appearance) та український аналог «*як дві краплі води*» (дуже схожий) мають різний спосіб порівняння в основі. Фразеологізм української мови містить порівняння, за допомогою якого людина зіставляється з краплиною води, в той час як в англійській – з горошиною. Образність англійського та українського фразеологізмів пов'язана та відповідає природному коду культури. Щодо структурних особливостей, оскільки образність фразеологізмів повністю співпадає, переклад «*peas in a pod*» як «*краплі води*» є особливістю, що ґрунтується на культурному рівні представника мови. Варто додати, що у цьому прикладі спостерігається позитивна оцінка зовнішності людини, що впливає з контексту, проте кожен фразеологізм може змінювати поле якості від позитивного до негативного.

Нумеральний компонент фразеологічного виразу – числівник *five* / *п'ять* в англійському та українському образному висловлюванні реалізує окрім кількісного значення, якісно-оцінне, що можемо спостерігати у фразеологізмах: *знати як свої п'ять пальців*; *п'ятье через десяте*; *to give smb five*; *five feet off the ground*. У художній літературі кількісний компонент – порядковий числівник *fifth* є компонентом фразеологізму *the fifth wheel*, тож розглянемо його використання та переклад на прикладі:

«*It seems, I'm not the fifth wheel of the coach,*» – said John, «*you shouldn't ignore me.*» [7].

«*Здається, я тут зайвий,*» – висловив припущення Джон, – «*але ж це не привід мене ігнорувати.*» [12].

Числівник *fifth* у цьому прикладі виражає надлишковість, тож має негативне значення. Загальне значення фразеологічного виразу *the fifth wheel* у призмі людських відносин, як і в приналежності до механізмів, обумовлює знехтування, зневагу, презирство або зайвість (для пор. *як собаці п'ята нога*). Окрім того, цей приклад використання фразеологізму письменницею у своєму творі ілюструє іронічне відношення, адже людина порівнюється з «*колесом до воза*» («*wheel of the coach*»). Переклад цього сталого виразу «*п'яте колесо до воза*» перекладач здійснив антонімічно (пор. «*I'm not...*» – «*я тут...*»). Тож тут присутня синонімічна заміна, яку перекладач поєднує з описовим перекладом. Щодо структурних змін, помітним є застосування перекладацької трансформації – вилучення «*of the coach*».

У художніх текстах часто зустрічаються фразеологічні одиниці з компонентом числа, які відтворюють у перекладі повними еквівалентами, що можемо спостерігати на прикладі уривку з роману:

«*Then you shall know her,*» he said, «*for she is one of the seven wonders of the world. When Miss Mowcher comes, show her in.*» [7].

«*Тоді тобі обов'язково треба познайомитися з нею, – сказав він, – бо вона – одне з семи чудес світу. Щойно міс Маучер прийде, ведіть її сюди.*» [12].

Використаний письменником фразеологізм у цьому прикладі ілюструє непересічність людини, її дивовижність. Основною ідеєю фразеологізму, яку зберігає та передає автор, є відокремленість, про що свідчить доповнення *one of* – *одне з* до фразеологізму. Тож ми можемо чітко стверджувати, що тут має місце метафоричний перенос, а письменник співставляє надзвичайність жінки з видатними витворами людини – будівельними пам'ятками та спорудами.

Фразеологізм *the seven wonders of the world* має повний еквівалент в українській мові, що пояснюється походженням цього фразеологізму з грецької міфології, тож можемо зазначити, що такі фразеологічні вирази мають не лише однакове значення, а й лексичну і граматичну структуру в більшості мов світу. Переклад таких фразеологічних одиниць не викликає особливих складнощів під час перекладу, лише необхідним є хороше володіння обома мовами.

Фразеологічні одиниці з компонентом числа, які письменники використовують в англійських художніх текстах, часто утворюють яскраві гіперболічні образи, наприклад: «*The thousand and one stories are being told every day.*» [7]; «*I'm a very busy woman, very busy, I have a thousand and one things to do.*» [8]. Використання фразеологічних виразів такого типу є доволі поширеним. Проте, переклад фразеологічного виразу *thousand and one* найчастіше перекладають описово, що можемо спостерігати у перекладі пропонувані вище прикладах взятих з художніх текстів: «*Безліч історій оповідається щодня.*» [12]; «*Я дуже зайнята жінка, дуже зайнята, у мене безліч справ*» [10]. Описовий переклад у розглянутих випадках супроводжується генералізацією, тобто значення передається одним словом. Слід зазначити, що такий приклад застосування описового перекладу є дещо нетиповим у перекладі англійського фразеологічного словосполучення українською мовою, адже описовий переклад передбачає переклад словосполученням з більшою кількістю компонентів при умові адекватної передачі змісту.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, проаналізувавши приклади використання фразеологічних одиниць з компонентом числа у художніх текстах, можемо стверджувати, що перекладачі максимально зберігають смислову точність, повне значення, а також стилістичне та емоційне наповнення у відтворених фразеологізмах та найчастіше дотримуються фразеологічних способів відтворення.

Виявлено, що основними способами перекладу англійських фразеологічних одиниць з компонентом числа українською мовою є: переклад шляхом пошуку повних еквівалентів в мові перекладу, частковий лексичний еквівалент, аналог, калькування, а також описовий переклад.

Література

1. Баран Я. Теоретичні основи фразеології: навч. посіб. Ужгород : Ужгородський державний університет, 2015. С. 127-145.
2. Галинська О. М. Фразеологізми як знаки культурної інформації. *Проблеми зіставної семантики*. 2011. Вип. 10. Ч. 2. С. 72-76.
3. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища школа, 2003. С. 29-37.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: навч. посіб. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 368с.
5. Мовчан Б. В. Збереження стилістичної функції фразеологізмів у англійсько-українському перекладі (на матеріалі творів художньої прози): *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. С. 17-24.
6. Сергеева О. В., Боневич О. В. Домінуючі способи перекладу фразеологічних одиниць з компонентом числа. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 2, № 29. С. 227–230.

Перелік джерел ілюстративного матеріалу

7. Agatha Christie. *The Mysterious Affair at Styles*. Published by Bantam Books, 1920. 182 p. URL: <https://www.freeclassicebooks.com/Agatha%20Christie/The%20Mysterious%20Affair%20at%20Styles.pdf>
8. Lyman Frank Baum. *The Marvelous Land of Oz*. Chicago: The Reilly & Britton Co., 1904, First edition. Illustrated by John R. Neil, 194 p. URL : <https://www.gutenberg.org/files/54/54-h/54-h.htm#chap10>
9. Somerset Maugham «*The Moon and Sixpence*. Vintage Classics; New Ed edition. 1919. 224 p.
10. Дивовижна країна Оз: казкова повість; пер. з англ. М. Пінчевського ; іл. Р. Інгена. Київ : Махаон-Україна, 2012. – 191 с.
11. Місяць і мідяки: перекл. з англ. О. Жомнір, А. Муляр, О. Мокровольський; Київ: видавництво художньої літератури «Дніпро».1989. С. 3-200.
12. Таємнича пригода в Стайлзі: пер. Хаєцька Н. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. URL: <https://uabooks.net/reader/234/>

References

1. Baran YA. *Teoretychni osnovy frazeolohiyi: navch. posib. Uzhhorod : Uzhhorods'kyi derzhavnyy universytet*, 2015. S. 127-145.
2. Halyns'ka O. M. *Frazeolohizmy yak znaky kul'turnoyi informatsiyi. Problemy zistavnoyi semantky: Vyp. 10. CH. 2. 2011. S. 72-76.*
3. Zorivchak R. P. *Frazeolohichna odynytysya yak perekladoznavcha katehoriya. L'viv: Vyshcha shkola. 2003. S. 29-37.*
4. Kocherhan M. P. *Vstup do movoznavstva: navch. posib. Kyiv: Vydavnychyu tsentr «Akademiya», 2010. 368 s.*
5. Movchan B. V. *Zberezhennya stylistychnoyi funktsiyi frazeolohizmiv u anhliys'ko-ukrayins'komu perekradi (na materialy tvoriv khudozhn'oyi prozy): Movni i kontseptual'ni kartyny svitu*, 2013. S. 17-24.
6. Syerhyeyeva O. V., Bonsevych O. V. *Dominuyuchi sposoby perekladu frazeolohichnykh odynytys' z komponentom chysla. Zakarpats'ki filolohichni studiyi. 2023. Uzhhorod. T. 2, № 29. S. 227–230.*

7. Agatha Christie. The Mysterious Affair at Styles. Published by Bantam Books, 1920. 182 p. URL: <https://www.freeclassicebooks.com/Agatha%20Christie/The%20Mysterious%20Affair%20at%20Styles.pdf>
8. Lyman Frank Baum. The Marvelous Land of Oz. Chicago: The Reilly & Britton Co., 1904, First edition. Illustrated by John R. Neil, 194 p. URL : <https://www.gutenberg.org/files/54/54-h/54-h.htm#chap10>
9. Somerset Maugham «The Moon and Sixpence». Vintage Classics; New Ed edition. 1919. 224 p.
10. Dyvovyzhna kraina Oz: kazkova povist': per. z anhl. M. Pinchevs'koho; il. R. Inhpna. Kyiv: Makhaon-Ukrayina. 2012. 191 s.
11. Misyats' i midyaky: perekl. z anhl. O. Zhomnir, A. Mulyar, O. Mokrovol's'kyy; Peredm. I. O. Vlodavs'koyi; Khudozh. A. Z. Tolkachova. Kyiv: vydavnytstvo khudozhn'oyi literatury «Dnipro». 1989 r. S. 3-200.
12. Tayemnycha pryhoda v Staylzi: per. Khayets'ka Nadiya. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya», 2018. URL : <https://uabooks.net/reader/234/>